

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНЬОГО СЕРЕДОВИЩА. ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

.....

Багай Н.О.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ КООПЕРАЦІЮ

УДК 349.42

Актуальність теми. Ефективність сільськогосподарської виробничої діяльності різних аграрних суб'єктів залежить від належного законодавчого забезпечення їх правового статусу, від максимального врахування специфіки їх виробничої діяльності у процесі правового регулювання. Спеціалізоване правове регулювання суспільних відносин за участю окремих видів сільськогосподарських товаровиробників забезпечують нормативні акти аграрного законодавства, прийняті з урахуванням особливостей правового статусу учасників аграрних відносин. До таких актів належать Закони України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» [1], «Про сільськогосподарську кооперацію» [2], «Про фермерське господарство» [3].

Особливо важливе значення має розвиток законодавства про сільськогосподарську кооперацію, адже аграрні кооперативні утворення «найбільш повно відповідають забезпеченню економічних, у тому числі земельних, прав громадян» [4, с.336].

Стан дослідження. Розвиток сучасного законодавства про сільськогосподарську кооперацію проаналізований у наукових працях О.В.Гафурової [5-6], Я.З.Гаєцької-Колотило [7-8], В.М.Масіна [9], В.І.Семчика [10-11], Н.І.Титової [12-13], В.Ю.Уркевича [14-16], В.І.Федоровича [17-18] та інших учених. Зокрема,

аграрно-правовою наукою досліджені проблеми законодавчого регулювання порядку створення та припинення діяльності сільськогосподарських кооперативів, організаційно-правові форми кооперації в сільському господарстві, типи сільськогосподарських кооперативів, правовий статус членів сільськогосподарських кооперативів тощо. На основі проведеного аналізу представниками аграрно-правової науки обґрунтовано важливі наукові пропозиції щодо поліпшення законодавчого забезпечення правового статусу кооперативів у сільському господарстві.

Проте наприкінці 2012 року до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» були внесені зміни, відповідно до яких Закон викладено в новій редакції [19]. При цьому цілковито змінено підхід до регулювання правового статусу сільськогосподарських кооперативів. У зв'язку з істотним оновленням законодавства в цій частині проблеми законодавчого забезпечення сільськогосподарської кооперації набули особливої гостроти та актуальності.

Метою статті є аналіз сучасного законодавчого забезпечення сільськогосподарської кооперації та обґрунтування напрямів подальшого розвитку законодавства про сільськогосподарські кооперативи.

Нормативно-правові акти про сільськогосподарську кооперацію є важливою складовою аграрного законодавства України. Належний розвиток цього законодавчого інституту сприятиме ефективному функціонуванню перспективної форми аграрного виробництва – сільськогосподарських кооперативів.

Слід зазначити, що національне законодавство про сільськогосподарську кооперацію з самого початку розвивалося не зовсім послідовно. Так, з великим запізненням, у 1997 році, було прийнято Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» [2], необхідність прийняття якого обґрунтовувалася Н.І.Титовою ще з 1991 року [12, с.21]. Крім того, загальні засади функціонування і розвитку кооперативів були визначені аж у 2003 році (через 6 років після прийняття спеціального Закону) при затвердженні нового Цивільного кодексу України [20], Господарського кодексу

України [21], Закону України «Про кооперацію» [22]. Зрозуміло, що такий «зворотний» порядок розвитку загального та спеціального законодавства про сільськогосподарську кооперацію призвів до багатьох суперечностей та колізій між приписами згаданих нормативно-правових актів.

Нині Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» діє з великою кількістю змін та доповнень, що вносилися 10 разів. У листопаді 2012 року цей Закон викладено в новій редакції. Як було зазначено в Пояснювальній записці до відповідного законопроекту, прийняття такого Закону мало на меті суттєво покращити «законодавчі, податкові, фінансово-кредитні, економічні умови діяльності сільськогосподарських кооперативів та їх членів» [23]. Проте фактично нова редакція Закону усуває спеціалізоване правове регулювання внутрішніх аграрних відносин в сільськогосподарських кооперативах.

Така уніфікація правового регулювання діяльності сільськогосподарських та інших видів кооперативів, як справедливо зауважує В.Ю.Уркевич, є не зовсім виправданою, «оскільки сільськогосподарські кооперативи мають істотні відмінності як у їх правовому статусі так й при провадженні господарської діяльності, що мають враховуватися законодавством» [4, с.354].

Слід визнати, що дійсно, основні засади діяльності кооперативів повинні визначатися загальним законом. Попри це, спеціальний Закон «Про сільськогосподарську кооперацію» покликаний врегулювати внутрішньогосподарські відносини в таких кооперативах з урахуванням специфіки сільськогосподарського виробничого процесу. Необхідність спеціалізованого правового регулювання членських, трудових, земельних, майнових, організаційних відносин у сільськогосподарських кооперативах обґрунтовувалася впродовж багатьох років у працях вчених-юристів України (Я.З.Гаєцької-Колотило, О.В.Гафурової, В.М.Єрмоленка, В.М.Масіна, О.О.Погрібного, В.І.Семчика, О.М.Соніна, Н.І.Титової, В.Ю.Уркевича, В.І.Федоровича, В.З.Янчука та інших).

Зокрема, українськими вченими доведена необхідність законодавчого закріплення специфічних прав та обов'язків членів

сільськогосподарських кооперативів [5-6; 13], особливостей порядку створення та припинення сільськогосподарських кооперативів [17-18], спеціального врегулювання земельних відносин в сільськогосподарських кооперативах [8; 17] тощо. В юридичній науці висловлювалися й пропозиції щодо необхідності прийняття окремих законів, що визначатимуть особливості правового статусу різних типів сільськогосподарських кооперативів [7, с.6].

Проте чинна редакція Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (ч.2 ст.2) містить положення про те, що «загальні принципи, поняття та норми утворення, забезпечення функціонування, управління та ліквідації сільськогосподарського кооперативу і кооперативних об'єднань, контроль за їх діяльністю, права та обов'язки їх членів, формування майна, фондів, цін і тарифів на продукцію та послуги, а також трудові відносини у таких кооперативах та об'єднаннях регулюються Законом України «Про кооперацію» [2]. У зв'язку з цим навіть у висновку Головного науково-експертного управління щодо відповідного законопроекту було зазначено, що «за межами його дії залишилося широке коло питань з організації діяльності сільськогосподарських кооперативів» [24].

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» включає 6 розділів та 16 статей. Сама його структура свідчить про обмежене коло завдань цього законодавчого акта. Значна частина вміщених у Законі приписів стосується сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зокрема визначаються особливості господарської діяльності обслуговуючих кооперативів, заходи щодо їх державної підтримки тощо. Тому, як відзначають вчені, Закон зараз «містить ухил у бік поширення саме сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, фактично не підтримуючи розвиток кооперації виробничої» [16, с. 355].

Між тим, вірно зазначає Я.З.Гаєцька-Колотило, що «сільськогосподарські кооперативи, особливо виробничі, мають свої, властиві лише їм, характерні особливості, що є похідними від особливостей землевикористання та використання праці в сільському господарстві та які накладають відбиток на їхній правовий статус

і становище» [8, с.197]. Зазначені особливості, на жаль, залишилися поза увагою законодавця.

Законом практично не регулюються земельні, майнові, трудові та членські відносини в сільськогосподарських кооперативах, що потребують спеціалізованої правової регламентації. Аналізуючи сільськогосподарський кооператив, В.Ю.Уркевич зазначає, що цей вид аграрних товаровиробників є «специфічно-аграрним, адже вони є сільськогосподарськими за своєю сутністю» [15, с.130]. Закономірно, що така «специфічно-аграрна» сутність сільськогосподарських кооперативів повинна знайти своє законодавче відображення.

Слід відзначити й окремі позитивні моменти нової редакції Закону «Про сільськогосподарську кооперацію». По-перше, справді усунуто деякі розбіжності між приписами загального та спеціального Законів, зайві дублювання в них; по-друге, розширено можливості фізичних та юридичних осіб щодо членства в сільськогосподарських кооперативах; по-третє, чітко закріплено неприбутковий статус сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та засади їх державної підтримки тощо.

Позитивним слід вважати й визначення напрямів підзаконного нормативно-правового регулювання сільськогосподарської кооперації. Зокрема, Законом передбачені розробка та прийняття центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики (Міністерством аграрної політики та продовольства України), окремих підзаконних нормативно-правових актів рекомендаційного значення: Примірних статутів сільськогосподарських кооперативів (щодо сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Примірний статут був затверджений у 2003 році) та Примірних правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу.

Можна припустити, що спеціалізація правового регулювання суспільних відносин у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах здійснюватиметься на рівні Правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого

кооперативу. Проте навіть у такому разі відкритим залишається питання щодо спеціалізації правового регулювання внутрішніх аграрних відносин в сільськогосподарських виробничих кооперативах, адже Правила стосуватимуться лише обслуговуючих кооперативів.

Важливим на сьогодні є поглиблення спеціалізації чинних нормативно-правових актів аграрного законодавства, в тому числі й актів, присвячених правовому статусу окремих суб'єктів аграрних відносин. Саме спеціалізовані правові норми стануть основою майбутнього кодифікованого акта аграрного законодавства. Тому Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» повинен бути наповнений спеціалізованими правовими приписами, що регулюватимуть внутрішні аграрні відносини в сільськогосподарських кооперативах з урахуванням особливостей сільськогосподарського виробничого процесу.

Висновки. Сучасне законодавство про сільськогосподарську кооперацію не відповідає потребам спеціалізованого правового регулювання аграрних відносин за участю сільськогосподарських кооперативів. Прийняття нової редакції Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» свідчить про звуження сфери аграрно-правового регулювання внутрішньокооперативних відносин, що є негативним явищем.

Основним напрямом розвитку законодавства про сільськогосподарську кооперацію повинно стати наповнення Закону спеціалізованими правовими приписами щодо особливостей регулювання членських, земельних, майнових, трудових відносин в сільськогосподарських кооперативах. Важливе значення матиме також своєчасна розробка підзаконних нормативно-правових актів, що визначатимуть особливості правового статусу окремих типів та видів сільськогосподарських кооперативів.

Напрями майбутніх наукових розробок. Подальші наукові дослідження повинні стосуватися, на наш погляд, розробки пропозицій щодо змісту майбутніх законодавчих приписів, які визначатимуть особливості правового становища сільськогосподарських кооперативів.

1. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон від 14.02.1992 р. № 2114-ХП // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст.272.
2. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон від 17.07.1997р. № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст.261.
3. Про фермерське господарство Закон від 19.06.2003 р. № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст.363.
4. Туєва О.М. Земельні права громадян України – членів сільськогосподарських виробничих кооперативів // Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / [А.П.Гетьман, М.В.Шульга, А.М.Статівка та ін.]; за ред. А.П.Гетьмана та В.Ю.Уркевича. - Х.: Право, 2012. – С.336-350.
5. Гафурова О.В. Сільськогосподарські виробничі кооперативи: права та обов'язки членів / О.В.Гафурова. – К.: МАУП. – 2006. – 200 с.
6. Гафурова О.В. Права та обов'язки членів сільськогосподарських виробничих кооперативів: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / О.В.Гафурова. – К., 2005. – 20 с.
7. Гасцька-Колотило Я.З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / Я.З. Гасцька-Колотило – К., 2003. – 22 с.
8. Гасцька-Колотило Я.З. Сільськогосподарські кооперативи як організаційно-правова форма реалізації громадянами України прав на землю / Я.З.Гнецька-Колотило // Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України: Науково-навчальний посібник / [Титова Н.І., Позняк С.П., Гуревський В.К. та ін.]; за ред. докт. юрид. наук, проф. Н.І.Титової. – Львів: ПАІС, 2005. – С. 194-228.
9. Масін В.М. Проблеми правового забезпечення розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / В.М.Масін. – К., 2008. – 20 с.
10. Семчик В.И. Кооперация и право / В.И.Семчик. – К.: Наукова думка, 2001. – 148 с.
11. Семчик В.І. Правові засади сільськогосподарської кооперації в Україні / В.І.Семчик // Право України. – 1999. – №5. – С.34-38.

12. Титова Н.І. Сільськогосподарські кооперативи: їх правове забезпечення / Н.І.Титова // *Радянське право*. – 1991. – №6. – С.20-22.
13. Титова Н.І. Права членів сільськогосподарських кооперативів: тенденції та проблеми законодавчого забезпечення / Н.І.Титова // *Право України*. – 1991. – №6. – С.25-27.
14. Уркевич В.Ю. Правові проблеми становлення сільськогосподарських кооперативів в умовах ринкової економіки: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / В.Ю.Уркевич. – К., 2001. – 20 с.
15. Уркевич В.Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія / В.Ю.Уркевич. – Х.: Харків юридичний, 2007. – 496 с.
16. Уркевич В.Ю. Реформування законодавства України про сільськогосподарську кооперацію / В.Ю.Уркевич // *Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17-18 травня 2013 року)*. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – С.352-355.
17. Федорович В.І. Правове регулювання створення, реорганізації і ліквідації сільськогосподарських кооперативів: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / В.І.Федорович. – Львів, 1998. – 18 с.
18. Федорович В.І. Правові основи створення та діяльності сільськогосподарських кооперативів в Україні / В.І.Федорович. – Львів: Атлас, 1998. – 142 с.
19. Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»: Закон від 20.11.2012 р. № 5495-VI » [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5495-17/raran2#n2>
20. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України*. - 2003. - NN 40-44. - Ст.356.
21. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // *Відомості Верховної Ради України*. - 2003. - NN 18, 19-20, 21-22. - Ст.144.
22. Про коперацію: Закон від 10.07.2003 р. № 1087-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2004. - N 5. - Ст.35.
23. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-пор-

тал. Законотворчість // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44407

24. *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законотворчість // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44407*

Багай Н.О. Проблеми сучасного розвитку законодавства України про сільськогосподарську кооперацію

Стаття присвячена аналізу сучасного законодавства про сільськогосподарську кооперацію в Україні. Автором виділено основні проблеми, пов'язані з внесенням змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію». Досліджено співвідношення законодавства про кооперацію та законодавства про сільськогосподарську кооперацію. Обґрунтовано висновки щодо подальшого розвитку аграрного законодавства, присвяченого визначенню особливостей правового становища учасників аграрних відносин.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарський кооператив, законодавство про сільськогосподарську кооперацію.

Багай Н.О. Проблемы современного развития законодательства Украины о сельскохозяйственной кооперации

Статья посвящена анализу современного законодательства о сельскохозяйственной кооперации в Украине. Автором выделены основные проблемы, связанные с внесением изменений в Закон Украины «О сельскохозяйственной кооперации». Исследованы соотношения законодательства о кооперации и законодательства о сельскохозяйственной кооперации. Обоснованы выводы относительно дальнейшего развития аграрного законодательства, посвященного определению особенностей правового положения участников аграрных отношений.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственная кооперация, сельскохозяйственный кооператив, законодательство о сельскохозяйственной кооперации.

Bagay N.O. Problems of modern legislation of Ukraine about agricultural cooperation

The article analyzes the current legislation about agricultural cooperation in Ukraine. The author has identified the major problems associated with the amendments to the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation.» In this article correlation of legislation about cooperation and legislation about agricultural cooperation is investigated. There conclusions for further development of agrarian legislation devoted to the peculiarities of the legal status of members of agrarian relations are grounded.

Key words: cooperation, agricultural cooperation, agricultural cooperative, legislation about agricultural cooperation.